

ТМ	Г. XXXII	Бр. 1	Стр. 251 - 255	Ниш	јануар - март	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 23.11.2007.

Дарио Миленковић

ГЕОКУЛТУРА РАЗВОЈА И КУЛТУРА МИРА НА БАЛКАНУ (Етничка и религијска позадина)*

Зборник радова *Геокултура развоја и култура мира на Балкану (етничка и религијска позадина)*, који је предмет овог критичког приказа, је део активности тима истраживача окупљених око пројекта "*Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције*" (149014Д), који је подржан од стране Министарства науке и заштите животне средине, а спроводи га Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу. Зборник садржи радове учесника/ца научне конференције са међународним учешћем "*Култура у структурним променама у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције*", која је одржана 27. и 28. октобра 2006. године на Филозофском факултету у Нишу. Реферати у зборнику су подељени у три тематске целине, кроз које се теоријски проблематизују основне димензије пројекта (149014Д), а ове целине носе следеће наслове: "Улога културе у савременим структурним променама у Србији и на Балкану", "Етничка и религијска позадина културе мира на Балкану" и "Култура мира и евроинтеграциони процеси на Балкану". У овом тексту су приказани прилози само из дела "Етничка и религијска позадина културе мира на Балкану".

Први прилог који приказујемо јесте прилог аутора Мирка Благојевића "*Десекуларизација и/или клерикализација савременог српског друштва*" у коме се анализира процес десекуларизације у српском друштву данас, који је у савременој српској социологији неспоран друштвени процес у последњих петнаестак година. На самом почету текста, аутор потсећа на чињеницу да је социјалистички систем у бившој Југославији створио и одржавао једну апсолутно нестимулативну и. у основи. непријатељску друштвену климу према религији и цркви уопште. Оваква друштвена атмосфера, каже даље Благојевић, није била само културна демонополизација религије и цркве, већ посебно њихова економска маргинализација и демонополизација. Одвајање цркве од државе је посебно погодило православље јер је одвојеност од државе била у потпуној супротности са духом источног хришћанства

art_um@yahoo.com

* Љубиша Митровић, Драгољуб Б. Ђорђевић и Драган Тодоровић (прир.), *Геокултура развоја и култура мира на Балкану (Етничка и религијска позадина)*, Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу, Ниш, 2006.

које је кроз историју управо са државом градило однос међусобног подупирања. Овакав општи друштвени оквир и *"атеистички хегемонистички културни образац"* (М. Благојевић) производе даље, према аутору, последице бар на три поља: религијско-црквени комплекс губи друштвени значај; слабење конвенционалних религијских веровања и смањење обредно-религијске праксе, а православље се по овоме посебно издваја, што се према аутору може потврдити континуирано ниским скоровима религиозно изјашњених испитаника у емпиријским истраживањима.

У даљем тексту Благојевић говори о повратку цркве на друштвено-политичко поље, и полазећи од евидентне кризе југословенског друштва осамдесетих година прошлог века те одатле рушење социјализма, као и територијалне и националне хомогенизације становништва у републикама бивше Југославије, објашњава ревитализацију религијско-црквеног комплекса не као процеса инстинске промене духовног живота људи, враћањем Богу и религијским вредностима, већ као процеса насталог у склопу магистралних друштвено-политичких померања. Основно обележје ревитализованог православља и других конфесија на простору бивше југославије је свакако све већа друштвена значајност, па ће тако православље деведесетих година XX века постати кључни фактор пробуђеног српског колективног идентитета. СПЦ преузима важну улогу у хомогенизацији српског националног корпуса и у другим републикама и тиме расте њена друштвена релевантност, одакле се јасно да разлучити како је повратак религији у српском друштву процес који је инициран друштвено-политичким тренутком, а не духовним преображајем српског народа. У прилог ставу да је на делу недвосмислени процес десекуларизације у Србији, аутор прилаже и табелу неких индикатора религиозности у Србији у последњих двадесет година који то недвосмислено потврђују.

У другом делу текста аутор се окреће анализи процеса десекуларизације у Србији у последњих петнаестак година, те наводи недавно усвојени *закон о црквеним и верским заједницама* по коме ове зајенице добијају право на оснивање профитабилних предузећа и других неверских установа. Даље, Благојевић наводи ставове и критику према овом процесу од стране социолога Божицара Јакшића и Мирка Ђорђевића који говоре о инструментализацији религије у интетуру разних политичких група и враћање цркве у јавни живот кроз увођење веронауке у школе, као и о постојању својевсног консензуса да је СПЦ једини интегративни фактор у српско друштву. На самом крају текста, аутор закључује да је повећани утицај цркве на српско друштво у последњих деценију ипо исправније означити процесом десекуларизације, јер је клерикализација у својој крајњој истанци заправо контрасекуларизација друштва, коју је тешко замислити не само у Европи него и у постмилошевићевској Србији. треба међутим, ипак, подвући да ово теоријско прецизно дефинисање процеса који је на делу у Србији, и искључивање појма *клерикализације*, не умањује значај овог прцеса у коме, недвосмислено, СПЦ и даље претендује на место политичког арбитра и јединог чувара српског националног бића у XXI веку, у коме би црква требала бити јасно одвојена од државе.

"Улога конфесије у процесу помирења на Балкану и европске интеграције" је наслов прилога Ивана Цвитковића. Свој текст, аутор започиње констатацијом о конфесионалној испреплетаности на Балкану и границама

између три конфесије (православне, католичке и исламске) где свака себе види као утемељивача и чувара тих граница. С обзиром да чувари увек истичу разлику између "нас" и "њих", сукоби који су настали на територији Балкана данас се тешко превазилазе и модел мултикултурности и мултирелигиозности је тешко примењив. Као основни проблем, Цвитковић наводи да: "у мултирелигијском друштву једне уз друге стоје супарничке истине различитих религија, при чему свака од тих религија за себе тврди да је једино она истина" (стр. 250), а мир међу балканским народина није могућ без мира међу њиховим конфесијама, јер су оне одиграле битну улогу стварањем националне свести на свакој од страна. Посветовљење нација на Балкану додатно појачава овај проблем, а свему томе доприноси део религијског водства који жели политици одредити шта је то "национални интерес". Како би се грађани одгајали у култури мира, наставља аутор, потребно је развијати културу *односа према другом и другачијем*, то је битан фактор изградње мира. Потребан је сусрет са другима, а не са нашом сликом о њима, култура признавања значи прихватити друге у њиховој различитости. Цвитковић подвлачи, како нас последњи ратови вођени на Балкану упозоравају да је култура признавања другог на овим просторима потпуно одсутна. Улога конфесија у процесу помирења би морала бити веома велика, а извори у њима не недостају, па тако аутор наводи као могуће упориште за праштање код хришћана молитву "Оченаш", а код муслимана у Кур'ану у коме се на више места позива на опрост и помирење. Дакле, религијске заједнице би могле битно утицати на (по)мирење када би њихова водства била спремна да учествују у заједничким молитвама, али такође би процес био много безболнији када га неби угрожавали лажни религијски идентитети и етничке предрасуде. На крају, Цвитковић говори о могућим улогама конфесија у уједињеној Европи и каже да би глобализација лаицизма можда могла бити решење за сукобе потстакнуте религијом, а световна улога религијских заједница у Евроској унији могла би бити допринос изградњи цивилног друштва.

Наредни прилог у зборнику носи наслов *"Промене у конфесионалном идентитету Рома у Републици Македонији"*, ауторке Ружице Цацаноске. У тексту се обрађује процес ревитализације религије и редифиниција конфесионалне мапе Македоније. Акцент у тексту је ставен на чињеницу о повећању броја мањински хришћанских верских заједница од деведесетих година прошлог века на овамо, и промени верске матрице код Рома, о чему се дају изводи из социолошког истраживања тих промена.

Ауторка тврди како мањинске верске заједнице у Македонији свој легитимитет пред глобалном заједницом траже кроз деловање међу маргиналним слојевима, али и кроз мисионарење међу маргиналним чланством већинских верских заједница који немају чврсто дефинисан "религиозни статус". У оваквом стању, од деведесетих година прошлог века до данас, у ромским срединама су своје присуство легитимисале: Еванђелистичка верска заједница, Еванђелистичко-методистичка црква, Хришћанска Адвентистичка црква, Јеховини сведоци, Новоапостолска црква Македоније, Хришћански центар Македоније. Број мањинских верских заједница у Македонији и даље бележи пораст о чему говори њихова мисионарска активност, која постепено регрутује нову верску категорију. Овај процес настајања и ширења мањинских верских заједница међу Ромима у Македонији је чврсто подржан од стране истих или сродних интернационалних верских структура.

Рад Велине Топалове и Стојана Новакова носи наслов "*Бугарски штампани медији и формирање социјалне представе о Ромима*". Аутори су анализирали садржаје три бугарска дневна листа различитих истраживачких жанрова, у последњих шест година, односно анализирани су наслови чланака који садрже појмове "Ром" или "Циганин". Наслови су сортирани према томе да ли пружају информације о позитивним и неутралним или негативним поступцима Рома, и такође према фреквентности назива "Ром" или "Циганин". Часописи који су анализирани, поред различитих истраживачких жанрова, различити су и по политичким оријентацијама, те су стога *Сега* и *Новинар* (листови који су анализирани у периоду од 2000-2006) продемократске оријентације, док је *Атака* (лист који је анализиран у периоду 2005-2006) екстремно националистичке оријентације.

Хипотезе које су постављене и провераване су гласиле: појам Рома се у медијима помиње углавном у негативном и криминалном контексту; у којој мери се користи механизам стигматизације Рома тиме што се користи појам Цигани, а не политички коректнији појам Роми; утврдити фреквентност и степен корелације између количине извештаја о криминалним акцијама Рома и коришћења емоционално негативно набијеног појма *Цигани*. Резултати су у најмању руку изненадили: од укупног броја анализираних наслова, 343 је било у позитивном контексту а 306 у негативном, те се стога прва хипотеза није потврдила. Етноним Ром (80%) је више коришћен у односу на Циганин (20%). У часопису *Атака* је најчешће коришћен Етноним Цигани, што је и било за очекивати, с обзиром на његову политичку оријентацију. Ово истраживање показује да не мора бити увек тачан стереотип о новинарској глади искључиво за сензацијама, и о томе да Роми углавном представљају као "Цигане" и кроз њихове криминалне радње.

Последњи рад који приказујемо у овом тексту јесте рад "*Роми (и Срби), култура смрти и толеранција: три примера из Јужне Србије*" аутора Драгољуба Ђорђевића и Драгана Тодоровића. У раду се представља део резултата једног обимног истраживања којим је обрађено 29 примера ромског сахрањивања у шест округа југоисточне Србије. Локација ромских гробаља, односно одвојеност од српских, је прави параметар за ниво етничке, као и религијске, толеранције. Аутори у раду дају три различита примера локација ромских гробаља у поменутом региону: први пример, село Белотинац где је до другог светског рата ромско гробље било у потпуности физички одвојено од српског, а након рата Роми се сахрањују уз српско гробље. Роми у овом крају су православне вероисповести. У другом примеру је приказано сеоско гробље у Малој Плани где је гробље одувек заједничко за Роми и Србе. Док је у трећем примеру у питању село Кривача (Лебане) где је већина ромског становништва муслиманске вероисповести а мањи део је православан. У овом случају Роми муслимане сахрањују на посебном гробљу које се налази на месту старог турског гробља, док Роми православце сахрањују на српском гробљу.

Из ова три примера се јасно закључује да конфесионална припадност Рома битно утиче на локацију њиховог гробља у односу на српско гробље. Аутори на крају закључују да је толеранција потпуна у крајевима где су Роми православне вероисповести, а тамо где су муслимани постоји одређени ниво нетолеранције. Ипак, потврђује се претпоставка да ће временом нестати одвојена гробља која су некада била историјска нужност.

Из техничких разлога није могуће приказати све радове из овог дела зборника, а поред приказаних, у делу зборника "Етничка и религијска позадина културе мира на Балкану" налазе се и следећи радови: *"Толерантност на балканските општества"* Вихрена Бузова, *"Међунационални односи у оквиру етнодемографских процеса на Балкану"* ауторке Наде Радушки, *"Ethnicity and mass media in Bulgaria"* ауторке Елисавете Игнатове, рад Богдане Тодорове *"The role of religious culture in building islamic-christian dialogue on the Balkans"*, прилог Срђана Баришића под насловом *"Џамијска култура у Југоисточној Европи"* и рад Драгане Радисављевић-Ћипаризовић *"Допринос црква и верских заједница процесима европских интеграција: могућност развијања културе мира на Балкану"*.

На крају треба истаћи да је приказани зборник део једног континуираног напора да се теоријски проблематизује и дефинише појам културе мира, као и да се тај појам доведе у везу са актуелним процесима који се одвијају у Србији и на Балкану у последњој деценији. Овај континуитет се протеже кроз макро пројекат *"Културни етнички односи на Балкану – могућност регионалне и европске интеграције"* (1310) у периоду 2002-2006; а представља се макропројектом *"Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције"* (149014Д) који се реализује у периоду 2006-2010. Овако дуг период континуираног бављења овом проблематиком сам по себи препоручује ову књигу научној и стручној јавности Србије и Балкана.